

การศึกษาสภาพป่าและพรรณพฤกษชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง

จังหวัดขอนแก่น

A Vegetation and Floral Study of Phu Wiang National Park,
Khon Kaen Province

ทวีศักดิ์ ธิทธิเมธาโรจน์ (Thaweesak Thitimetharoch)*

วีระชัย ณ นคร (Weerachai Nanakorn)**

สุมน มาสุธน (Sumon Masuthon)***

สมนึก ผ่องอำไพ (Somnuak Pongamphai)****

บทคัดย่อ

การศึกษาสภาพป่าและพรรณพฤกษชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2540 พบสังคมพืช 3 แบบ คือ สังคมพืชป่าเต็งรัง มีมากที่สุดประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ในระดับความสูง 200-500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สังคมพืชป่าเบญจพรรณ มีประมาณ 35 เปอร์เซ็นต์ ในระดับความสูง 400-600 เมตร และสังคมพืชป่าดิบแล้ง มีประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ ในระดับความสูง 500-844 เมตร จากการวางแปลงทดลอง ขนาด 40 x 40 ตารางเมตร ในแต่ละระดับชั้นความสูงที่เปลี่ยนไปทุก 100 เมตร ตั้งแต่ 300 ถึง 800 เมตร ตามลำดับ พบพรรณไม้หลักที่เป็นไม้ต้น 65 ชนิด ไม้ 53 สกุล 31 วงศ์ ป่าดิบแล้งที่แปลงระดับความสูง 600 และ 700 เมตร มีความหลากหลายชนิดพรรณไม้มากที่สุด ส่วนป่าเต็งรังที่แปลงระดับความสูง 300 และ 400 เมตร มีความหลากหลายชนิดของพรรณไม้น้อยที่สุด

Abstract

A Vegetation and Floral Study of Phu Wiang National Park, Khon Kaen Province, was investigated from May 1995 to April 1997. There are three types of vegetation; Dry dipterocarp forest which was found to cover 50% of the total area and abundant at 200-500 MSL, Mixed deciduous forest covered 35% at 400-600 MSL and Dry evergreen forest covered 15% at 500-844 MSL. Experimental plots of 40 x 40 m² were established at each 100 m. elevation from 300 to 800 MSL. Sixty five tree species in 53 genera and 31 families and found in the studies area. Dry evergreen forest at 600 and 700 MSL and Dry dipterocarp forest at 300 and 400 MSL possess the highest, the lowest diversity, respectively.

คำสำคัญ: พรรณพฤกษชาติ อุทยานแห่งชาติภูเวียง

Keyword: Vegetation study, Floral study, Phu Wiang National Park

* นักศึกษาปริญญาโท ภาควิชาพฤกษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** อาจารย์พิเศษ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*** อาจารย์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

ป่าภูเวียงอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ 325 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 203,125 ไร่ (ฝ่ายจัดการอุทยานฯ, 2534) เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ของพรรณพืช และสัตว์นานาชนิด เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำน้ำพอง (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2534) และเป็นบริเวณที่มีการขุดค้นพบซากไดโนเสาร์แห่งแรก ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพบเป็นสกุลใหม่ และชนิดใหม่ของโลก 2 ชนิด คือ *Siamosaurus suteethomi* และ *Phuwiangosaurus sirindhornae* นอกจากนี้ ยังมีการขุดค้นพบฟอสซิลของสัตว์อื่นอีกหลายชนิด เช่น สุนัขหายโบราณ จระเข้โบราณ เต่าโบราณ ปลาโบราณ และพบหลักฐานการตั้งหลักแหล่ง ร่องรอยวัฒนธรรม และศิลปกรรม ว่าเคยเป็นชุมชนของมนุษย์สมัย ก่อนประวัติศาสตร์ เหล่านี้เป็นต้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539) อดีตที่ผ่านมาได้มีการสัมปทาน ป่าภูเวียงตั้งแต่ พ.ศ. 2515-2532 โดยไม่เคยมีการ ศึกษาสภาพสังคมพืชและความหลากหลายพรรณพืช ในพื้นที่อุทยานฯ อย่างจริงจังมาก่อน จะมีก็เพียงแต่ การศึกษาการจัดการแบบดั้งเดิมของราษฎรต่อพืชที่เหลือ อยู่ในพื้นที่ท้องนา (บัวเรศ, 2536) และการใช้ประโยชน์ ของพืชบริเวณที่นาและบริเวณเชิงเขารอบ ๆ อุทยานฯ ในบางพื้นที่เท่านั้น (Sheng-ji et. al., 1987)

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพพื้นที่และลักษณะทั่วไปของ ภูมิประเทศ
2. ศึกษาสภาพสังคมพืช
3. ศึกษาชนิดของพรรณไม้และเก็บเป็นตัวอย่าง พรรณไม้แห้ง ตรวจสอบความถูกต้องสำหรับเป็นข้อมูล พื้นฐานเพื่อการศึกษาและวิจัยด้านพฤกษศาสตร์หรือ วิทยาศาสตร์ในสาขาที่เกี่ยวข้องต่อไป
4. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับแผนแม่บทและส่งเสริม การทัศนศึกษาของอุทยานแห่งชาติภูเวียง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สำรวจเส้นทางศึกษาและเลือกพื้นที่วาง แปลงทดลอง ขนาด 40 x 40 ตารางเมตร 1 แปลง ทุกระดับความสูงที่เปลี่ยนไป 100 เมตร จากระดับ น้ำทะเล ตั้งแต่ 300 ถึง 800 เมตร ตามลำดับ โดย เลือกพื้นที่จากสภาพป่าที่สมบูรณ์ รวมทั้งสิ้น 6 แปลง คิดเป็นพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 9,600 ตารางเมตร หรือ 6 ไร่
2. เก็บตัวอย่างพรรณไม้ต้นในแปลงทดลอง โดยเก็บส่วนกิ่งที่มีใบ ดอกและ/หรือผล ชนิดละประมาณ 5 ชิ้นตัวอย่าง เมื่อศึกษาลักษณะส่วนต่างๆ แล้วนำมา อัดแห้งเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์พืช คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่ และคณะ เกษศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วัดขนาดเส้นผ่า ศูนย์กลางลำต้นโดยเลือกต้นที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ลำต้นอย่างน้อย 30 ซม. ขึ้นไป ที่ระดับความสูงเพียง ออกประมาณ 1.3 เมตร บันทึกข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ พร้อมถ่ายภาพและสำรวจความหลากหลายพรรณพืช ในพื้นที่อุทยานฯ
3. ตรวจสอบลักษณะสัณฐานวิทยาจากตัวอย่าง ที่เก็บรวบรวมได้ แล้วเทียบกับตำรา เอกสารต่าง ๆ และ ตัวอย่างมาตรฐานที่มีในหอพรรณไม้ กรมป่าไม้ และ พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร แล้วตรวจสอบความถูกต้องโดย ผู้เชี่ยวชาญพันธุ์พืช

ผลการศึกษา

จากการศึกษาสภาพภูมิประเทศในพื้นที่อุทยาน แห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พบว่ามีลักษณะเป็น ภูเขาหินทราย รูปวงแหวนสองชั้น ภูเขาชั้นนอกมีระดับ ความสูงที่สุดประมาณ 844 เมตร จากระดับน้ำทะเล ภูเขาชั้นในมีความสูงที่สุดประมาณ 465 เมตร ที่เชิงเขา มีความสูงประมาณ 225 เมตร เทือกเขามีความชัน ปานกลางถึงความชันสูง บริเวณตอนกลางเป็นแอ่งพื้นที่ ราบซึ่งชาวบ้านอาศัยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2534) พื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นดินทราย มีชั้นดินตื้น มักพบลานหินและ

โชดหินทรายกระจายทั่วไป โดยเฉพาะที่ระดับความสูง 225-500 เมตร ทำให้พบต้นไม้เอนลัมและต้นไม้ใหญ่ขึ้นกระจายห่าง ๆ โชดหินที่พบในป่าโปร่งมักถูกฝนกัดเซาะเกิดเป็นลักษณะปุ่มปมพบพืชที่สามารถเจริญอาศัยได้แก่ ปัดหิน (*Gardenia saxatilis* Geddes) โชดหิน (*Tadehagi godefroyanum* Ohashi) ปอดต่อม (*Hibiscus glanduliferus* Craib) ฤดูฝนจะพบพืชที่ต้องการความชื้นสูงตามซอกหิน เช่น หญ้ากุง (*Xylis* spp.) แวมมยุรา (*Torenia fourmieri* Linden ex Fournier) หนุ่ยดอกลำโพง (*Centranthera siamensis* T.Yamaz.) ซึ่งเป็นพืชเฉพาะถิ่น (endemic species) ในประเทศไทย หนุ่ยและกก เป็นต้น

สภาพสังคมพืชหลักที่พบ มี 3 แบบ คือ 1) สังคมพืชป่าเต็งรัง (dry dipterocarp forest) พบในภูเขาชันในทั้งหมด ส่วนภูเขาชันนอกพบป่าชนิดนี้ในพื้นที่ระดับความสูง 200-500 เมตร จากระดับน้ำทะเล คิดเป็นพื้นที่ 50 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทั้งหมดของพื้นที่อุทยานฯ 2) สังคมพืชป่าเบญจพรรณ (mixed deciduous forest) พบบริเวณภูเขาชันนอกที่ระดับความสูง 400-600 เมตร จากระดับน้ำทะเล พบ 35 เปอร์เซ็นต์ และ 3) สังคมพืชป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest) พบบริเวณภูเขาชันนอกที่ระดับความสูง 500-844 เมตร จากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมพื้นที่ 15 เปอร์เซ็นต์ และจากการศึกษาในแปลงทดลองพบพรรณไม้ต้นทั้งหมด 65 ชนิด อยู่ใน 53 สกุล 31 วงศ์ (ตารางที่ 1)

ผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 1 ที่ระดับความสูงประมาณ 300 เมตร พบพรรณไม้ต้น 12 ชนิด อยู่ใน 9 สกุล 7 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าเต็งรัง พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ รัง (*Shorea siamensis* Miq.) พบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ รกฟ้า (*Terminalia alata* Heyne ex Roth.) สมอไทย (*Terminalia chebula* Retz.) และ หัวแมงวัน (*Buchanania reticulata* Hance) เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความลาดชัน มีสภาพเป็นลานหินทราย ดินเป็นดินทราย และเป็นดินใหม่ มีการพัฒนาของชั้นดินน้อย ขาดความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุ ทำให้พรรณไม้ต้นขึ้นกระจายห่าง ๆ มีเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นค่อนข้างเล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-93 เซนติเมตร และมักพบต้นไม้เอนลัมเสมอ

ต้นรังมีขนาดใหญ่ที่สุด

จากผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 2 ที่ระดับความสูงประมาณ 400 เมตร พบพรรณไม้ต้น 9 ชนิด อยู่ใน 8 สกุล 6 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าเต็งรัง พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ รัง พบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) หัวแมงวัน รกฟ้า และตีนนก (*Vitex pinnata* L.) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-110 เซนติเมตร ต้นเต็งมีขนาดใหญ่ที่สุด มักพบไม้เอนลัมเช่นเดียวกับที่ระดับ 300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

จากผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 3 ที่ระดับความสูงประมาณ 500 เมตร พบพรรณไม้ต้น 20 ชนิด อยู่ใน 18 สกุล 13 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าเบญจพรรณ พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะแบกกราย (*Terminalia pierrei* Gagnep.) พบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ดินนกดัวขาว (*Cratoxylum formosum* Dyer) พลับพลา (*Microcos tomentosa* Smith) พลองดำ (*Memecylon edule* Roxb. var. *brevipes* Craib) อีแปะ (*Vitex scabra* Wall. ex Schauer) และมะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. ex Miq.) พบไม้ต้นที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-110 เซนติเมตร ต้นตะแบกกรายมีขนาดใหญ่ที่สุด

จากผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 4 ที่ระดับความสูงประมาณ 600 เมตร พบพรรณไม้ต้น 25 ชนิด อยู่ใน 22 สกุล 20 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าดิบแล้ง พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ แดงคลอง (*Syzygium syzygioides* Merr. & L.M.Perry) พบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ตะเคียนหิน (*Hopea ferrea* Pierre) กะอวม (*Acronychia laurifolia* Blume) และพลองดำ เมา (*Syzygium grande* Walp.) กระโดงแดง (*Linoceira microstigma* Gagnep.) ตะแบกแดง (*Lagerstroemia calyculata* Kurz) มะดันป่า (*Garcinia fusca* Pierre) และ ยางแดง (*Dipterocarpus turbinatus* Gaertn.f.) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-212 เซนติเมตร ต้นกระบก (*Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn) มีขนาดใหญ่ที่สุด พื้นที่ส่วนใหญ่มีหน้าดินลึก ดินค่อนข้างชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ มีความลาดชันน้อย นอกจากนี้ยังพบมีพรรณไม้เฉพาะถิ่น

คือ มะพลับเจ้าคุณ (*Diospyros winitii* Fletcher) ขึ้นกระจายตามสังคมพืชแบบป่าดิบแล้งโดยเฉพาะตามแนวริมห้วยที่ระดับความสูง 400-700 เมตรจากระดับน้ำทะเล

จากผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 5 ที่ระดับความสูงประมาณ 700 เมตร พบพรรณไม้ต้น 23 ชนิด อยู่ใน 19 สกุล 17 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าดิบแล้ง พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนหินพบมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ แดงคลอง อีแปะ พลองดำ พลองกินลูก (*Memecylon edule* Roxb. var. *ovata* C.B. Clarke) และ คำแสด (*Mallotus philippinensis* Müll. Arg.) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-233 เซนติเมตร ต้นแดงคลองมีขนาดใหญ่ที่สุด

จากผลการศึกษาแปลงทดลองที่ 6 ที่ระดับความสูงประมาณ 800 เมตร พบพรรณไม้ต้น 13 ชนิด อยู่ใน 12 สกุล 11 วงศ์ เป็นสังคมพืชป่าดิบแล้ง (กึ่งป่าดิบเขา) พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ กายาน (*Styrax benzoides* Craib) พบมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ตะเคียนหิน อีแปะ แดงคลอง ก่อขาว (*Lithocarpus thomsonii* Rehd.) ลำปาง (*Pterospermum diversifolia* Blume) ก่อเงาะ (*Castanopsis nephelioides* King ex Hook. f.) และ มะป่วน (*Mitrephora vandiflora* Kurz) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 30-148 เซนติเมตร ต้นตะเคียนหินมีขนาดใหญ่ที่สุด

ในสังคมพืชป่าเต็งรังพบว่าที่แปลงทดลองระดับความสูง 300 เมตร มีไม้รังเป็นไม้เด่นมีปริมาณจำนวนต้นมากที่สุด และที่ระดับความสูง 400 เมตร มีไม้เต็งเป็นไม้เด่น ดินในสังคมพืชที่มีไม้รังเป็นไม้เด่นเป็นดินใหม่ (entisols) มีการพัฒนาของชั้นดินน้อย มีลักษณะเป็นดินตื้น (น้อยกว่า 50 ซม.) เนื้อดินร่วนปนทรายและมีปริมาณหินกรวดสูงถึง 48-56% ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าสอดคล้องกับการศึกษาของ เสวียน (2537) นอกจากนี้ยังพบไม้ยืนต้นชนิดอื่นที่อยู่นอกแปลงทดลอง ได้แก่ มะม่วงหาวแมงวัน (*Buchanania latifolia* Roxb.) ยางเหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) ดีวชน (*Cratoxylum formosum* Dyer spp. *pruniflorum* Gog.) ดับเต่าตัน (*Diospyros*

ehretioides Wall.) เหมือดโลด (*Aporosa villosa* Baill.) มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* L.) เสี้ยวป่า (*Bauhinia saccocalyx* Pierre) แสมสาร (*Cassia garrettiana* Craib) ฉนวน (*Dalbergia nigrescens* Kurz) มะกอกดอน (*Schrebera swietenoides* Roxb.) กระจมอ (*Gardenia obtusifolia* Roxb.) ข้าวสารป่า (*Pavetta tomentosa* Roxb. ex Smith) และมะสัง (*Feroniella lucida* Swing.)

ในสังคมพืชป่าเบญจพรรณ พบไม้ต้นชนิดอื่นที่อยู่นอกแปลงทดลอง ได้แก่ อ้อยช้าง (*Lanea coromandelica* Merr.) กะเจียน (*Polyalthia cerasoides* Benth. ex Bedd.) โมกมัน (*Wrightia tomentosa* Roem. & Schult.) กระจโดน (*Careya arborea* Roxb.) แคหัวหมู (*Markhamia stipulata* Seem.) ชี้อ้าย (*Terminalia nigrovenulosa* Pierre ex Laness) พะยอม (*Shorea roxburghii* G. Don) ชันทองพยาบาท (*Suregada multiflorum* Baill.) มะค่าโมง (*Azelia xylocarpa* Craib) ชิงชัน (*Dalbergia oliveri* Gamble) ยมหิน (*Chukrasia velutina* Wight & Arn.) มะกอกดอนและกาลิน (*Schoutenia ovata* Korth.)

ในสังคมพืชป่าดิบแล้ง พบว่าต้นตะเคียนหินเป็นไม้เด่น มีไม้ต้นชนิดอื่นที่อยู่นอกแปลงทดลอง ได้แก่ เต่าร้างแดง (*Caryota miltis* Lour.) ยั้งฮ้อน (*Diospyros lanceifolia* Roxb.) มะพลับ (*D. malabarica* Kostel. var. *siamensis* Bakh.) เปล้าใหญ่ (*Croton oblongifolius* Roxb.) ดาเสื่อ (*Aphanamixis polystachya* Parker) อบเชย (*Cinnamomum* spp.) ไทร (*Ficus* spp.) หว่าเขา (*Cleistocalyx operculatus* Merr. & L.M. Perry) และโกกงางเขา (*Fagraea ceilanica* Thunb.)

นอกจากนี้ยังพบป่าดิบค่อนข้างชื้นตลอดปีตามแนวริมห้วย (gallery forest) พบมีพรรณไม้ยืนต้นที่สำคัญ ได้แก่ กะพง (*Tetrameles nudiflora* R.Br.) ยั้งฮ้อน มะพลับ (*Diospyros malabarica* Kostel. var. *siamensis* Bakh.) มะพลับเจ้าคุณ ไทร (*Ficus* spp.) มะดันป่า พะวา (*Garcinia speciosa* Wall.) โกกงางเขา (*Fagraea ceilanica* Thunb.) เฌียงพรวงนางแอ (*Carallia brachiata* Merr.) หว่าเขา และชมพู่น้ำ (*Syzygium*

siamense P.Chantaranothai & J.Parn.) พรรณพืชพื้นล่าง ที่สำคัญได้แก่ ช่อยหนาม (*Streblus ilicifolius* Corner) เตยหนาม (*Pandanus* sp.) นิ้วมือฤๅษี (*Schefflera* sp.) จันทน์แดง (*Dracaena lourcira* Gagnep.) และ ค้อนหมาขาว (*D. angustifolia* Roxb.) พรรณพืชเลื้อยพันที่สำคัญ ได้แก่ เถาภูเขา (*Vanilla aphylla* Bl.) พลุช้าง (*Scindapsus* sp.) ข้าวสารค่าง (*Cardiopteris quiqueloba* Hassk.) ช่อสะพายควาย (*Sphenodesme* spp.) พรรณพืชเกาะอาศัย ที่สำคัญได้แก่ หวายทะนอย (*Psilotum nudum* Beauv.) ผักปึกไก่ (*Pyrrhosia adnascens* Ching) เถาหิน (*P. heteractis* Ching) ลิ่นเยื้อง (*Microsorium superficiale* Ching) ข้าหลวงหลังลาย (*Asplenium nidus* L.) นาคราชใบคลื่น (*Oleandra undulata* Ching) ชายผ้าสีดา (*Platycterium holtumii* Jonch. & Hennipm.) เอื้องคำหิน (*Eria albidotomentosa* Lindl.) และเสื่อโคร่ง (*Trichoglottis* sp.) พรรณพืชน้ำที่สำคัญ ได้แก่ สาหร่ายข้าวเหนียว (*Utricularia aurea* Lour.) สาหร่ายหางกระรอก (*Hydrilla verticillata* Presl.) บอน (*Colocasia antiquorum* Schott.) ผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) และมะเดื่อน้ำ (*Ficus ischnopoda* Miq.)

จากการสำรวจบริเวณพื้นที่ระดับสูงสุดของอุทยานฯ ที่ระดับความสูงประมาณ 844 เมตร พบว่าสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นผาชันและมีโขดหินขนาดใหญ่กระจายทั่วไป ต้นไม้มีกัมขนาดไม่ใหญ่นักและมักเจริญตามซอกหินหรือร่องหินที่แตก เป็นสังคมพืชป่าดิบแล้ง กึ่งป่าดิบเขา พรรณไม้ยืนต้นที่พบ ได้แก่ ก่อขาว (*Lithocarpus thomsonii* Rehd.) ก่อเงาะ (*Castanopsis nephelioides* King ex Hook.f.) กายาน อีแปะ เปล้าใหญ่ เม่า พลาแกว (*Pterospermum lanceaefolium* Roxb.) เลียง (*Berrya mollis* Wall. ex Kurz) และคางป่า (*Albizia vialcana* Pierre)

บริเวณป่าที่ถูกรบกวน (disturbed forest) พบกระจายเป็นหย่อมพื้นที่กว้าง ประมาณ 70 เฮกตาร์ของพื้นที่ทั้งหมด ในระดับความสูง ประมาณ 200-600 เมตร เนื่องจากเคยเป็นพื้นที่ที่ถูกสัมปทานป่าไม้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515-2532 และเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านโดย

มีการถางพื้นที่เพื่อทำไร่ ทำนา ในบริเวณป่าธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์มาก่อน ปัจจุบันจึงเป็นพื้นที่โล่งมีหญ้าชนิดต่าง ๆ ได้แก่ อ้อ (*Arundo donax* L.) เลา (*Saccharum spontaneum* L.) หญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.) หญ้าจรวง (*Pennisetum* spp.) หญ้าทางหมาจอก (*Setaria* spp.) สาบเสือ (*Chromolaena odorata* R.M.King & H.Robinson) และพังแห (*Trema orientalis* Blume) ขึ้นปะปนเป็นบริเวณกว้าง นอกจากนี้ยังมีพืชที่ชาวบ้านปลูกไว้เพื่อใช้ประโยชน์หลงเหลืออยู่ ได้แก่ ชนุน มะม่วง ลำไย กล้วย มันสำปะหลัง และ สับปะรด ปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกทำลายหลายแห่งในพื้นที่อุทยานฯ ได้มีการปลูกป่าเสริมประกอบด้วยต้นยูคาลิป กระถินยักษ์ กระถินพิมาน และ มะม่วงหิมพานต์

สรุปผลการศึกษา

สภาพภูมิประเทศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะเป็นภูเขาหินทราย รูปวงแหวนสองชั้น ภูเขาชั้นนอกมียอดสูงสุดประมาณ 844 เมตร และภูเขาชั้นในมียอดสูงสุดประมาณ 465 เมตร ตรงกลางเป็นแอ่งพื้นที่ราบ ส่วนเชิงเขาสูงประมาณ 225 เมตร

สภาพสังคมพืชที่พบมี 3 แบบ คือ สังคมพืชป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง พบพรรณไม้ต้น 65 ชนิด อยู่ใน 53 สกุล 31 วงศ์ มีพืชเฉพาะถิ่นคือ หญ้าดอกดำ (*Centranthera siamensis* T.Yamaz.) และมะพลับเจ้าคุณ สังคมพืชป่าเต็งรังครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด ประมาณ 50 เฮกตาร์ของพื้นที่ทั้งหมด ในระดับความสูง 200-500 เมตร พบมีความหลากหลายน้อยที่สุด พบพรรณไม้ต้น 15 ชนิด พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ รัง เต็ง รกฟ้า สมอไทย หัวแมงวันและตะโกพนม (*Diospyros castanea* Fletcher) สังคมพืชป่าเบญจพรรณครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 35 เฮกตาร์ของพื้นที่ทั้งหมด ในระดับความสูง 400-600 เมตร มีความหลากหลายมากกว่าสังคมพืชป่าเต็งรัง พบพรรณไม้ต้น 20 ชนิด พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ มะค่าแต้ ตะแบกกราย ดินนกออีแปะ พลับพลา สังคมพืชป่าดิบแล้ง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 15 เฮกตาร์ของพื้นที่ทั้งหมด พบใน

ระดับความสูงประมาณ 500-844 เมตร มีความหลากหลายมากที่สุด พบพรรณไม้ต้น 35 ชนิด พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนหิน แดงคลอง พลองดำ กะอวม แต่ที่ระดับความสูง 800-844 เมตร พบว่ามีพรรณไม้ป่าดิบเขาปะปนได้แก่ ก่ายาน ก่อเงาะและก่อขาว จากการสำรวจศึกษาครั้งนี้ พบว่าหลังมีการสัมปทานมาแล้ว 8 ปี สภาพป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายพรรณพืช

ผลการศึกษานี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการศึกษาวิจัยด้านพฤกษศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป ข้อมูลที่ได้ยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์แหล่งพันธุกรรมพืช เช่น ทำการเร่งฟื้นฟูปลูกป่าเสริมในพื้นที่ที่ถูกครอบงำโดยเฉพาะบริเวณแนวยอดเขาซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำและเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าที่ยังเหลืออยู่หรือกำหนดเขตป้องกันไฟป่าในพื้นที่รอบอุทยานฯ นอกจากนี้ยังใช้เป็นข้อมูลด้านพืชสำหรับแผนแม่บทและเป็นข้อมูลสำหรับการส่งเสริมการทัศนศึกษาของอุทยานฯ โดยอาจมีการกำหนดเส้นทางทัศนศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่อำนวยความสะดวกในการใช้อุปกรณ์และห้องปฏิบัติการ คุณอุดมศักดิ์ สุพรรณพงศ์ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติภูเวียง ตลอดจนเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ทุกท่านที่กรุณาให้ความรู้และช่วยเหลือในภาคสนาม

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2539. *อุทยานแห่งชาติภูเวียง*. ขอนแก่น. ม.ป.ท. (เอกสารไม้ตีพิมพ์).
- บัวเรศ ประชโย. 2536. การจัดการแบบดั้งเดิมของราษฎรต่อต้นไม้ที่เหลืออยู่ในพื้นที่นา ท้องที่อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารวนศาสตร์*. 2 (ฉบับพิเศษ) : 87-88.
- ฝ่ายจัดการอุทยานฯ. กองอุทยานแห่งชาติ. 2534. *แผนที่และเอกสารแนบท้ายพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าภูเวียงให้เป็นอุทยานแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- เสวียน เปรมประสิทธิ์. 2537. *การศึกษาเชิงนิเวศวิทยาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมพืชในป่าเต็งรังกับคุณสมบัติของดินบริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชีววิทยาป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2534. *จากห้วงอวกาศสู่พื้นแผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทด้านสุธาการพิมพ์ จำกัด.
- Sheng-ji, P ; Sajise, PE. and Homchurn, S. 1987. Human Interactions with Natural Ecosystems : The Flow and Use of Minor Forest and Other Ecosystems Products at Phu Wiang. Northeast, Thailand. *Collected Research Paper on Ethnobotany in China*. Kunming Institute of Botany, Academia Sinica, Kunming, Yunnan, China.

ตารางที่ 1 รายชื่อวงศ์และชนิดของพรรณไม้ต้น จำนวน 65 ชนิด อยู่ใน 53 สกุล 31 วงศ์ที่พบในแปลงทดลอง
ที่ 1-6

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย
Anacardiaceae	<i>Buchanania reticulata</i> Hance	หัวแมงวัน
	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	มะกอก
Annonaceae	<i>Cananga latifolia</i> Finet & Gagnep.	สะแกแสง
	<i>Mitrephora vandiflora</i> Kurz	มะป่วน
Apocynaceae	<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R.Br.	สัตบรรณ
Bignoniaceae	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem.	แคขาว
	<i>Heterophragma sulfureum</i> Kurz	แครกฟ้า
Bombacaceae	<i>Bombax anceps</i> Pierre	จัวป่า
Burseraceae	<i>Canarium subulatum</i> Guill.	มะกอกเกลื่อน
	<i>Garuga pinnata</i> Roxb.	ตะคร้ำ
Clusiaceae	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack) Dyer	ตัวขาว
	<i>Garcinia fusca</i> Pierre	มะดันป่า
	<i>G. speciosa</i> Wall.	พะวา
Combretaceae	<i>Terninalia alata</i> Heyne ex Roth.	รกฟ้า
	<i>T. bellerica</i> (Gaertn.) Roxb.	สมอพิเภก
	<i>T. chebula</i> Retz	สมอไทย
	<i>T. mucronata</i> Craib & Hutch.	มะเกลือเลือด
	<i>T. pierrei</i> Gagnep.	ตะแบกกราย
Dilleniaceae	<i>Dillenia ovata</i> Wall. ex Hook.f.	सानใบเล็ก
Dipterocarpaceae	<i>Dipterocarpus turbinatus</i> Gaertn.f.	ยางแดง
	<i>Hopca ferrea</i> Pierre	ตะเคียนหิน
	<i>Shorea obtusa</i> Wall. ex Blume	เต็ง
	<i>S. siamensis</i> Miq.	รัง
Ebenaceae	<i>Diospyros castanea</i> (Craib) Fletcher	ตะโกพนม
	<i>D. winitii</i> Fletcher	มะพลับเจ้าคุณ
Euphorbiaceae	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	มะไฟ
	<i>Mallotus philippinensis</i> Müll.Arg.	คำแสด
Fagaceae	<i>Castanopsis nephelioides</i> King ex Hook.f.	ถั่วเงาะ
	<i>Lithocarpus thomsonii</i> Rehd.	ถั่วขาว
Flacourtiaceae	<i>Hydnocarpus ilicifolius</i> King	กระเบากลัก
Irvingiaceae	<i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex Benn.	กระบก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย
Lauraceae	<i>Dehaasia suborbicularis</i> Kosterm.	หน่วยนกกก
	<i>Neolitsea cuipala</i> (Don) Kosterm.	แห้งหิน
Leguminosae		
Caesalpinioideae	<i>Dialium cochinchinense</i> Pierre	เซลง
	<i>Peltophorum dasyrhachis</i> (Miq.) Kurz	อะราว
	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm. ex Miq.	มะค่าแต้
Mimosoideae	<i>Adenantha pavonina</i> L. var.	มะกล่ำตาไก่
	<i>microsperma</i> I.C.Nielsen	
	<i>Albizia procera</i> (Roxb.) Benth.	ทิ้งถ่อน
	<i>Archidendron clypearia</i> (Jack) I.C.Nielsen	มะขามแป
	<i>Xylia xylocarpa</i> Taub. var. <i>kerrii</i> I.C.Nielsen	แดง
Papilionoideae	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre	พะยุง
	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่
Lythraceae	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz	ตะแบกแดง
Magnoliaceae	<i>Paramichelia baillonii</i> H.	จำปีป่า
Melastomataceae	<i>Memecylon edule</i> Roxb. var.	พลองดำ
	<i>brevipes</i> Craib	
	<i>M. edule</i> Roxb. var. <i>ovata</i> C.B.Clarke	พลองกินลูก
Myrtaceae	<i>Syzygium albiflorum</i> Bahadur & R.C.Gaur	มะห้า
	<i>S. grande</i> (Wight) Walp.	เม่า
	<i>S. siamense</i> P.Chantaranothai & J.Pam.	ชมพู่น้ำ
	<i>S. syzygioides</i> Merr. & L.M.Perry	แดงคลอง
Nyssaceae	<i>Nyssa javanica</i> (Blume) Wang.	คางคาก
Ochnaceae	<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.	กระแจะ
Oleaceae	<i>Linociera microstigma</i> Gagnep.	กระโดงแดง
Polygalaceae	<i>Xanthophyllum virens</i> Roxb.	ขางขาว
Rubiaceae	<i>Haldina cordifolia</i> Ridsd.	ขี้วัว
	<i>Mitragyna brunonis</i> Craib	กระท่อมหมู
	<i>Morinda tomentosa</i> Heyne ex Roth.	ยอป่า
	<i>Randia nutans</i> DC.	ระเวียงสอ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย
Rutaceae	<i>Acronychia laurifolia</i> Blume	กะอวม
	<i>Zanthoxylum rhetsa</i> (Roxb.) DC.	กำจัดตัน
Sterculiaceae	<i>Pterospermum diversifolium</i> Blume	ลำป้าง
Styracaceae	<i>Styrax benzoides</i> Craib	กำยาน
Tiliaceae	<i>Microcos tomentosa</i> Smith	พลับพลา
Verbenaceae	<i>Vitex pinnata</i> L.	ตีนนก
	<i>V. scabra</i> Wall. ex Schauer	อีแปะ